

6. ТРОХІ ПРЫВАТНАГА

Нарадзіўся, апладніўся, памёр — вось і ўвесь чалавек. І так, а не іначай, у кожнага, за выключэннем, хіба, Ісуса Хрыста (але ж ён не цалкам ад людзей паходзіў). З гэтага бясконцага і банальнага самапаўтору чалавека чалавекам персанальныя сюжэты іншых мяне цалкам абыходзяць (бадай менавіта таму я ніколі не чытаў чужых пісем, не ўглядаўся ў чалавека, калі ён спіць і абыякава ставіўся да плётак пра знаёмцаў і паэтаў). Дарэчы, мой персанальны сюжэт мяне таксама лічы не інтрыгуе. Больш за тое, часам настолькі забываюся на сябе, што потым не адразу магу згадаць, хто гэта я? Каб у такія моманты лішне не лыпаць вачыма, я даўмеўся замацаваць над пісьмовым сталом шыльдачку з надпісам: «Валянцін Акудовіч».

Пры ўсёй як бы складанасці і нечаканасці кожнага чалавека ўпаасобку, мы насамрэч да паныласці аднолькавыя. І калі хоць што трохі разнастаіць нас, дык гэта тыя эпохі, культуры ды жыццёвыя сітуацыі, якімі кожнага апрычона адорвае ягоны кон. Хаця і тут персанальная разнастайнасць досыць умоўная. Класічнае літаратурнаўства налічыла ўсяго нейкі дзесятак сюжэтаў, што складаюць аснову абсалютна ўсіх мастацкіх твораў, напісаных хоць дзе і хоць калі. А значыць, на ўсе тыя мільярды насельнікаў зямлі, што былі раней і ёсць цяпер, маецца адно дзесятак схемаў, у якія ўкладаюцца падваліны ўсіх чалавечых біяграфій...

Але маёй абыякавасці да персанальнага чалавека пярэчаць такія маштабныя падзеі як мастацтва, літаратура, тэатр, філасофія і шмат чаго яшчэ. Калі чалавек у сваёй сутве гэтак прымітыўна элементарны, дык чаму тады вялікія мастакі,

пісьменнікі і мысляры тысячагоддзямі прагна ўглядаюцца ў гэтага чалавека, а той не стамляючыся цікуе ў іхняй праекцыі за персанальнай візіяй самога сябе?

Я не маю адказу на гэтае пытанне. Я магу толькі працягваць пытацца. Можа, такім чынам чалавек хавае сваю пустату і панылюю аднастайнасць ад самога сябе, каб, як пісаў Ніцшэ, *не памерці ад праўды?* А, можа, якраз і наадварот. Вымкнуты з універсальнага цэлага ў персанальную біяграфію (хроніку адзіноты) чалавек апынаецца сам-насам супраць усяго Сусвету і толькі гэтым трагічным супрацівам пераадольвае бязлітасную банальнасць анталагічнага кону: *нарадзіўся, апладніўся, памёр*. Хаця, як на сённяшні дзень, у апошнім варыянце, бадай, залішне шмат гераічнай рыторыкі, якую цяжка таясаміць з сучасным чалавека, што татальна абрынуты ў мізэрнасць самога сябе як чалавека.

Ганна Соусь: *У што вы верыце?*

— Я веру, што ўвесь гэты неверагодны свет, як і тая дзівосная цывілізацыя, якую стварыў чалавек, паўсталі не выпадкова. Залішне гэты свет прыгожы, а цывілізацыя звыш меры адмысловая, каб яны маглі адбыцца збегам выпадковых абставінаў.

Хаця мая вера не пазбаўленая сумневу, бо колькі я не трудзіў глузды, але так і не зразумеў, хто і дзе ля чаго мог вымудрыць сабе такую забаву?

Натуральна, калі я шукаў адказу, дык першым згадаў Бога, які, паводле Бібліі, і ёсць прычынай ўсяго, што ёсць. Але гэты адказ мяне не задаволіў, бо мы ўжо даўно жывём у свеце, створаным не Богам, а чалавекам. І на зямлі, і ў нябёсах — спрэс плён нашай працы.

Таму я веру Фрыдрыху Ніцшэ, які першым заўважыў, што «Бог памёр». Прынамсі, Той, біблейны. А з гэтага вынікала, што цяпер адказ насць за лёс людзей і планетаў мусіў быў узяць

на сябе чалавек. Але чалавек збаяўся залішняй адказнасці і таму працягваў хавацца за словамі Святога Аўгустына: «Любі Бога і рабі, што хочаш». Хочаш — рабі проста вайну, а хочаш — сусветную. Адно не забывайся любіць Бога. А калі гэтая любоў аж прэ горлам, дык ты з воклічам «Алах акбар!» можаш нават скіраваць аэробусы з людзьмі ў хмара чосы Нью Ёрка.

Я веру, што некалі мы ўрэшце перастанем хавацца за любоў да Бога і зразумеем, што нам самім на канава ўпраўляцца з гэтым светам. І нікому болей.

А яшчэ я веру, што чалавек можа не забіваць чалавека. Бо пакуль ён гэта робіць, дык, па сутнасці, ўсё яшчэ нічым не розніцца ад звера. Калі я гляджу на хоць якога генерала, дык бачу не вышываны золатам мундзір, а запэцканую крывёй і брудам поўсць. Зрэшты, з генерала не так ужо і складана зрабіць чалавека. Трэба адно скінуць з яго галавы фуражку і паздзіраць пагоны.

Куды больш складана ачалавечыць палітыка. Нікуды не выкінуць з гісторыі сучаснай беларускай дзяржавы яе першага кіраўніка, але я веру, што ніводная вуліца нашай краіны ніколі не будзе насіць ягонага імя. Гвалтуючы людзей, можна па спяхова будаваць дарогі, палацы і нават дзяржаву. Аднак усё гэта не адмаўляе сам факт гвалту, які па азначэнні не палягае шанаванню.

Я не проста веру, я непакісна ўпэўнены, што бел чырвона белы сцяг і герб «Пагоня» некалі зноў стануць дзяржаўнымі сімваламі краіны. Бо яны ўвабралі ў сябе ўвесь сакральны сэнс бясконца доўгай гісторыі гэтай зямлі. І нават у самую апошнюю пару ні што іншае, а толькі яны гуртавалі вакол сябе ўсіх тых беларусаў, што прагнулі свабоды і незалежнасці. І ні за што іншае, а менавіта за бел чырвона белы сцяг і штандар з «Пагоняй» гэ

тых беларусаў да крыві збівалі на вуліцах і кідалі ў вязніцы.

Скажыце, за тых дзяржаўных сімвалы, што мы сёння маем, ці які чалавек з уласнай волі хоць аднойчы заступіўся? Альбо можа за іх нехта хоць са мую драбнюткую кроплю крыві праліў? Ну, хіба якая швачка на фабрыцы пад голку палец сунула, калі зялёны кавалак тканіны з чырвоным нітавала...

Я веру, што неўзабаве Беларусь зробіцца вельмі заможнай краінай. Праўда, мне трохі няёмка, што нашая заможнасць паўстане з самага глабальнага крызісу ХХІ стагоддзя, а менавіта з крызісу пітной вады, глыбінныя запасы якой у нас ці не самыя вялікія ў Еўропе. Але колькі з нашых багаццяў ра ней карысталіся іншыя?!

І апошняе. Я веру, што ў гэтым дзівосным свеце акрамя чалавека ёсць яшчэ нехта, каго я называю Вялікім Інкогніта. Гэта, напэўна, яму ў сваю пару заманіла вымудрыць усё, што ёсць і чаго няма. Аднак Вялікі Інкогніта не мае нічога агульнага з біблейным Богам. Яму не патрэбныя ні наша любоў, ні нашая вера ў яго. Калі ён чаго і чакае ад нас, дык гэта толькі вялікай Адказнасці. І не толькі за той свет, у якім мы нараджаемся і паміраем, але і за сонца ў нябёсах.

Вікторыя Папова: *Калі вы паверылі ў беларускі нацыянальны шлях? Пры якіх абставінах гэта адбылося?*

— Такія рэчы ў адначасе не здараюцца. Тым болей, што выхаваны камуністычнай прапагандай, у маладосці я быў зацятым інтэрнацыяналістам. І дасюль не забылася, як падчас вучобы ў Маскве пры сустрэчы з нацыянальна ангажаванымі землякамі апантана палемізаваў на карысць інтэрнацыяналізму. Нават мог у шале выкрыкнуць

апаненту класічнае: «Нацыяналізм — апошні пры тулак нягоднікаў». Таму спатрэбілася шмат чаго перадумаць, перш чым я перарушыў цалкам у іншы бок. Але пра ўсё гэта ў некалькі словах не раскажаш. Бадай, згадаю толькі адзін сюжэт, які выразна памятаецца і праз дзесяцігоддзі. З тых маскоўскіх часоў я маю гонар сябраваць з паэтам Леанідам Дранько Майсюком. Пасля майго вяртання ў Мінск мы з ім часта сустракаліся і шмат размаўлялі: я турбаваўся за Сусвет, ён — за Беларусь. Міналі гады ў такіх размовах, і аднойчы, развітваючыся пад высокім зорным небам, я, ужо «нацыянальна адукаваны» сваім сябрам, раптам падумаў: «Калі такія высокія духам і розумам людзі, як Ластоўскі, Цвікевіч, Тарашкевіч (усіх не пералічыць) ахвяравалі свае жыцці дзеля Беларусі, дык нешта ў гэтым, напэўна, ёсць»?

Я ўжо даўно перакананы сам і даўно пераконваю іншых, што «нешта ў гэтым, напэўна, ёсць». Толькі хто б мне самому сказаў — што?

Таццяна Палякова: *У якой ступені гісторыя Беларусі ёсць прычынай нашага сённяшняга становішча? Яна надае вам упэўненасці ў барацьбе за лепшую будучыню альбо, наадварот, спараджае страх, паняверку, жаданне мімікрыраваць, боязь рызык?*

— У беларускай гісторыі былі розныя перыяды: і славытыя, і ганебныя, таму кожны вольны сам выбіраць сабе альбо яе гонар, альбо яе ганьбу. Той, хто выбірае гонар, скажа вам, да прыкладу, што ў XVI—XVII стст. мы былі цывілізацыйным лідэрам ва ўсім кірылічным свеце. Бо ў тую пару асноўныя мадэрновыя працэсы разгортваліся на подзе кнігадрукавання, а «беларуская кірылічная друкаваная прадукцыя была найбуйнейшай у свеце, найбагацейшай як па колькасці выданняў, гэтак і па іх змесце» (Юрый Лабынцаў; між іншым,

маскоўскі даследчык). Ну а той, хто выбірае ганьбу, скажа вам... Зрэшты, я да такіх не належу.

Валянціна Аксак: Сакавіцкія падзеі 2006 го да, калі моладзь паставіла на Кастрычніцкай плошчы намёты і трымала ў ёй аблогу колькі дзён, выклікалі шырокі рэзанас і ў краіне, і ў свеце. Я ве даю, што ў гэтыя дні вы таксама не аднойчы былі на Плошчы. Распавядзіце пра свой досвед.

— У нядзелю 19 сакавіка на Кастрычніцкай плошчы ўвечары было сапраўднае свята свабоды. Сюды, пераадолеўшы страх забароны, прыйшлі дзiesiąткі тысяч людзей, каб пасля выбараў падтрымаць дэмакратычнага кандыдата на пасаду кіраўніка краіны. Раптам усчалася шалёная завая, аднак яна нікога не напалохала, бо тут згуртаваліся сапраўды адважныя людзі... Толькі нядзелай свята і скончылася, у панядзелак ужо пачыналася палітыка. Таму ў панядзелак я не збіраўся туды ісці. Але позна ўвечары адзін за адным пачалі тэлефанаваць сямейнікі, каб паведаміць, што на плошчы ставяць намёты, і яны маюць намер заставацца там да ранку. Хоцькі няхоцькі давялося цягнуцца на плошчу. Бо як та кое можа быць, каб мужык грэўся пад пярынай, калі яго дзеці і жонка ўсю ноч мерзнуць на снезе. Праўда, потым так склалася, што недзе пасля гадзіны ночы я з дачкой і жонкай пакінуў Плошчу і вярнуўся да хаты... А сын вярнуўся толькі назаўтра днём.

Вечарам на занятках па філасофіі ў Беларускам калегіуме студэнтаў было значна меней, чым звы чайна. Што не здзівіла. Бываюць дні, калі філасофія безнадзейна саступае жывому жыццю...

Адно павітаўся, як мяне адразу запыталіся пра мінскі «майдан». Я толькі што прыехаў адтуль, але мне найменей хацела гаварыць з імі на гэтую тэму. І вось чаму... Я быў захоплены мужнасцю маладых людзей, што цяпер бадзёрыліся каля намётаў аль

бо адпачывалі ў іх. Аднак разам з тым я разумеў, што Плошча трымаецца не іх мужнасцю, а нейкай мудрагелістай прыдумкай улады, якой чамусьці пакуль патрэбна, каб ля ганка Дома прафсаюзаў нейкі час пастаялі і намёты, і людзі. А як толькі ўладзе гэты гармідар станецца лішнім, праз паўгадзіны на пляцы будзе гуляць толькі вецер, ганяючы па пяровае шмаццё.

Мне не хацелася казаць пра ўсё гэта маладым людзям, якія ў той момант былі апантанымі гераічным шалам, але я сказаў. Бо як патрэбная духоўная адвага, каб да ранку лічыць зоры над Плошчай, гэтаксама патрэбная інтэлектуальная адвага, каб не хаваючыся праўды ясна ўсведамляць, *хто і што* табе дазваляе праяўляць тут сваю мужнасць...

А 24 сакавіка, калі я яшчэ спаў, патэлефанаваў брат і коратка запытаўся:

— Ты дзе?

Брат працаваў побач з Кастрычніцкай плошчай, і я адразу ўсё зразумеў — Плошча ўжо пустая. Паўз маю волю мяня ахапіла ціхая радасць, паколькі так склалася, што гэтай ноччу з маёй сям’і на Плошчы нікога не было. Але амаль адразу мне зрабілася сорамна за маё ціхае эгаістычнае шчасце. Бо ў тых, хто гэтай ноччу заставаўся на Плошчы, таксама былі бацькі, браты, сёстры... І ўсім ім цяпер балюча і страшна, паколькі пад ранак намётавы лагер пабурылі, а ўсіх ягоных насельнікаў перасялілі за краты.

Глеб Лабадзенка: *Спачатку працытую колькі вашых радкоў: «Чалавек глядзіць на малпу, а бачыць эвалюцыю, глядзіць на крыж, а бачыць Хрыста, глядзіць на серп і молат — а бачыць прале тарскую рэвалюцыю, глядзіць на Пазняка — а бачыць апостала нацыі (ці фашыстэйскага кала*

баранта)». А самі вы што бачыце, калі глядзіце на Беларусь?

— Перадусім я спрабую максімальна абстрага вацца ад кніжнай веды пра Беларусь. Я вымагаюся глядзець на яе як бы з цемнаты, з няведання таго, якой бачылі Беларусь да мяне. З гэткага спосабу бачання ў мяне і сфармавалася разуменне, што я мушу учыніць «вялікую здраду» той нацыяналістычнай Беларусі, якую прыдумалі мае нацыянальна заангажаваныя папярэднікі...

У працэсе нацыяўтварэння патэнцыйна склалася некалькі розных мадэляў паўстаўання Беларусі. Я тут згадаю ў апазіцыі толькі дзве з іх: Беларусь Францішка Багушэвіча і Беларусь Адама Міцкевіча. Беларусь Багушэвіча — гэта гнілая хатка, лапці, каўтун у валасах і дурны, як варона, мужык, які нэндзіцца сваёй доляй. Зусім іншы варыянт мы бачым у Міцкевіча. Тут Беларусь — краіна прыгожых жанчын і адважных мужчын, вялікіх паэтаў і апантаных містыкаў, непакісных змагароў і высакародных рамантыкаў... Так атрымалася (чаму? — не да месца гаворка), што нароўкам Міцкевіча скарысталіся палякі, як высокім правобразам той краіны, у якой ім хацелася б жыць. Нам жа засталася нізавая Беларусь Багушэвіча, якую адраджэнская ідэалогія не можа выдаліць з сябе да гэтай пары. Адсюль і «мая здрада» гэтай Беларусі, заганнай у рэтраспектыве і, выбачаюся за таўталогію, бесперспектыўнай ў перспектыве.

Інеса Паўлінковіч Пацукова: Вы працавалі і слесарам, і намеснікам дырэктара школы турызму, і рэдактарам часопіса «Крыніца», і кладаўшчыком на складзе турысцкага начыння, і куратарам філасофскага аддзялення ў элітарным Беларускам калегіюме... Дык хто вы на самай справе?

— Некалі я напісаў вялікае эсэ, якое называлася «Хто я? альбо Мяне няма, не было, не будзе». У тым эсэ мне якраз і хацелася зразумець, хто ж я на са май справе? Як вынікае з працытаванай назвы, мае высновы былі не лішне аптымістычныя...

А што да маёй біяграфіі, дык ў ёй было яшчэ шмат чаго, што вы не пералічылі, але для мяне надзвычай істотнага. Да прыкладу згадаю хаця б вучобу ў маскоўскім Літаратурным інстытуце і чвэрць стагоддзя вандровак па гарах (у 1980 г. я стаў майстрам спорту СССР па спартовым турызме). Бадай менавіта горы і кнігі найбольш паўплывалі на маё жыццё, бо горы навучылі мяне любіць свабоду, а кнігі — вольнае мысленне.

Дзмітрый Асташка: *Мне распавядалі, што вы з ранку да ночы адзін сядзіце ў нейкім склепе. У вас што, комплекс Дыягена?*

— Я скептычна стаўлюся да псіхааналізу і таму ніколі не спрабаваў аналізаваць уласныя комплексы. Хаця, магчыма, нешта падобнае ў мяне ёсць, бо некалькі разоў у жыцці я абіраў месцам свайго прытулку «бочку». Так пасля заканчэння Літаратурнага інстытута недзе гадоў пяць вартаваў розныя «аб'екты», а значна пазней кінуў рэдактарскую працу ў дзяржаўным часопісе і сапраўды схваўся ў «склепе» на пасадзе клапаўшчыка ў турысцкай фірме. Разам з тым паралель з Дыяге нам у маім выпадку можна скарыстаць хіба толькі як прыгожую метафару. Проста я вельмі лёгка і асабліва не камплексуючы мяню верх сацыяльнай іерархіі на самы яе ніз (і наадварот). Мне не істотна, кім я працую, намеснікам галоўнага рэдактара штотыднёвіка ці клапаўшчыком, галоўнае, каб мне было ўтульна на маім месцы. А ў гэтым склепе мне пакуль утульна, як было мала дзе яшчэ. Да таго ж тут, калі няма кліентаў, я магу чытаць, пісаць,

рэдагаваць тэксты, сумоўнічаць з літаратарамі, філосафамі, мастакамі...

Інеса Паўлінковіч Пацукова: Цікава было б да ведацца пра ваш быт: што ў вас на сняданак, якая кватэра, дзе набываеце сабе адзенне?

— Нягледзячы на маю «метафізічную ад сутнасць», у рэальным жыцці я нічым не адрозніваюся ад іншых людзей (прынамсі, мне так падаецца). Мой лад жыцця найбольш дакладна акрэсліваецца маімі любовямі (тут вельмі істотная іх паслядоўнасць): сябры, кнігі, вандроўкі, алкаголь, жанчына... Гэтая шкала каштоўнасцяў сфармавалася яшчэ ў маладыя гады. Цяпер я сюды дадаў бы яшчэ дзве катэгорыі: Беларусь і Свабода.

А што да ўласна побыту, дык недзе да трыццаці трох год я на яго практычна не зважаў, бо жыў адзін па інтэрнатах. А прыгатаванне ежы не было для мяне пабытовай праблемай. Наадварот. Няма больш філасофскага занятку, чым мыццё посуду і абіранне бульбы... І толькі потым, калі з'явілася сям'я, я зразумеў, што такое побыт. Гэта быў сумны досвед, бо сямейны побыт — гэта перадусім грошы, грошы і яшчэ раз грошы. А я іх не ўмею зарабляць. І ўжо ніколі не навучуся — позна...

Максім Жбанкоў: Вам падабаецца ваша імя?

— У дзяцінстве і маладосці катэгарычна не падабалася. Нешта было ў ім чужыннае маёй сутве, нешта залішне інтэлігенцкае, рафінаванае. Таму я больш любіў свае мянушкі: «Віч», «Вал». Асабліва апошняю — была ў ёй нейкая моц, дынаміз, энергетыка, якімі я і насамрэч поўніўся тыды, хаця і не думаў пра гэта. Але з гадамі я наблізіўся да свайго імя (ці наадварот). Магчыма яно было дадзена мне навывраст.

Максім Жбанкоў: *Дзень святога Валянціна параўнаўча новае для нас свята. Як вы ставіцеся да яго?*

— Я ў захапленні ад яго. Мяркую, што менавіта такога свята нам заўсёды не хапала. Рэч у тым, што ўсе святы савецкай эпохі (дарэчы, як і рэлігійныя святы) — былі агульнымі і, калі заўгодна, абавязковымі для ўсіх. Амаль немагчыма было ўхіліцца ад свят кавання, скажам, дня Касатрычніцкай рэвалюцыі, 8 Сакавіка, 1 і 9 Мая... А дзень усіх заканых максімальна персаналізаваны, у агульным дыскурсе свята ты святкуеш яго толькі з тым, каго любіш...

Дарэчы, заўважым, літаральна за некалькі год раней нікому невядомае свята зрабілася адным з самых масавых. І гэта пры тым, што дзяржава яго не падтрымлівае, паколькі яно не тоесніцца з паноўнай ідэалогіяй. Больш за тое, яно актыўна ганьбуецца савецка праваслаўнай часткай грамадства, як экспансія Захаду! Што з іхняга боку выглядае цалкам натуральна, паколькі дзень свята тога Валянціна гамуе саборнасць ды калектывізм і сакралізуе індывідуальнага чалавека ў ягонай персанальнай радасці.

І яшчэ. Для мяне масавае захапленне гэтым святам беларусаў больш пераканаўча за хоць якія сацыялагічныя апытанні сведчыць аб нашай, глыбока ўтоенай, еўрапейскасці.

Вольга Караткевіч: *Ці адрозніваецца асабіста для вас дзень святога Валянціна ад іншых дзён?*

— Апошнія гады кожны дзень святога Валянціна пачынаецца для мяне аднолькава: з далёкага мястэчка Свіслач тэлефануе маці і віншуе мяне з днём закаханых. Ёй ужо за восемдзсят, але калі яна мяне віншуе, дык голас яе маладзее, робіцца проста такі дзявочым — мне гэта так прыемна. Яна цешыцца з таго, што калісьці гэтак удала выбрала мне імя,

а я цешуся з яе радасці. Дарэчы, вось што цікава: мая маці праваслаўная верніца і не абы якая, а за цятая, але яе цалкам абыходзіць, што гэтае свята мае каталіцкае паходжанне і прыйшло да нас зусім не з таго боку, куды яна хіліцца і куды кладзе свае паклоны.

Максім Жбанкоў: Ёсць даволі абгрунтаванае меркаванне, што каханне — гэта зусім не радасць, а хутчэй эмацыйная катастрофа.

— Каханне — заўсёды трагедыя, бо з яго няма выйсця ў аптымістычную перспектыву. Аднак нідзе болей чалавек не адчувае такой паўнаты быцця, як у каханні. І таму нават той, хто наперад уяўляе ўвесь цяжар быцця, што абрынецца на яго праз каханне, чакае яго.

Вольга Караткевіч: Ці цяжка вам было прызнавацца ў каханні? І што трэба рабіць, каб утрымаць каханую жанчыну?

— Цяжка — не тое слова. У пару свайго першага захаплення дзяўчынай я зрабіў прызнанне адно праз пяць год пасля таго, як шал жарсці апанаваў мною. Значна пазней я неяк задумаўся: чаму нам так цяжка прызнавацца ў гэтым, лепшым з чалавечых пачуццяў? Мяркую, рэч тут вось у чым: хоць кахаем мы сэрцам, але спадыспаду ў каханні заўсёды актыўна ўдзельнічае наш «ніз». Таму скажаць жанчыне: «Я цябе кахаю» — гэта адначасна сказаць другім сэнсам: «Я цябе хачу». І вось цераз прысутнасць гэтага другога сэнсу нам так склада на вымавіць першы...

А як утрымаць жанчыну? Якія б ні былі моцныя рукі ў мужчыны, яны ніколі не ўтрымаюць жанчыну, прынамсі — доўга. Каб звяз двух трымаўся ўсё жыццё, і быў прыдуманы інстытут сям'і.

Не каханнем, а толькі сям'ёй мужчына трымае жанчыну каля сябе, зрэшты — і наадварот таксама.

Алесь Козік: Чаму вы так і не сталі сябрам Саюза беларускіх пісьменнікаў? Гэта байкот творчай арганізацыі ці ў саюз вас не запрашаюць?

—Адзіны рэальны сэнс існавання гэтай арганізацыі ў тым, што яе сяброў хаваюць за дзяржаўны кошт. Але паколькі «мяне няма» і з гэтага хаваць няма каго, дык што мне там рабіць?

«Дзеяслоў»: Чым бачыцца вам літаратурная творчасць: нябесным прызваннем, грамадзянскім абавязкам, прафесіяй, хобі, звычкаю? Што падштурхнула вас да пісьменніцкай дзейнасці. Ці памытаеце свой творчы дэбют? Каго вы лічыце сваім літаратурным «хросным бацькам»?

—Літаратурная творчасць для мяне — гэта патрэба. Натуральная патрэба. Якая, калі заўгодна, мала чым розніцца ад фізіялагічнай патрэбы. Гэта тое ж самае вывяржэнне шлакаў — толькі вярбальных, якія назапашваюцца ў арганізме ад спажывання жывіцы.

Але непасрэдна да «пісьменніцкай дзейнасці» мяне падштурхнула не гэтая «фізіялагічная патрэба», а кнігі. Добра памятаю, што як толькі навучыўся чытаць, дык адразу захацелася пісаць кнігі самому. Дзеля гэтага я скраў у старэйшага сябра «аўтаручку», бо малечай не мог сабе нават уявіць, што кнігі можна пісаць школьнай асадкай, раз параз макаючы пёрка ў атрамонт.

Мой «творчы дэбют» адбыўся ў шматтыражнай газеце «Трактар». Гэта быў шэраг вандроўных нарысаў, дзе я распавядаў пра спартовую вандроўку вышэйшай катэгорыі складанасці па Саянскім хрыбце, якую мы зладзілі нашай заводскай турысцкай групай (тады я працаваў токарам на Мінскім маторным заводзе). Вельмі ганарыўся (употайкі), што ўсе мае нарысы кожны раз аб'яўляліся лепшым матэрыялам чарговага нумара газеты.

Што да літаратурнага «хроснага бацькі» — дык яго ў мяне не было. Разам з тым, будзе цалкам справядліва, калі я вылучу на гэтую ролю Міхася Стральцова, з якім мяне пазнаёміў Леанід Дранько Майсюк. Уласна, мой літаратурны лёс тут на Беларусі быў запачаткаваны ўвагай Міхася Стральцова да маёй пісаніны. На вялізны жаль, нашае «сяброўства» было жажліва кароткім. І калі Стральцоў памёр, я адразу зразумеў, што ён быў мне блізкі і патрэбны, як бацька, і не хросны, а як родны бацька.

«Дзеяслоў»: *У чым адметнасць вашага творчага працэсу? Які час сутак найбольш плённы? Да якіх «тэхнічных прыладаў» вы найбольш звыклі: аловак, пяро, шарыкавая ручка, кампютар, дык тафон? Ці выкарыстоўваеце вы «творчыя стымулятары»: кава, цыгарэты, віно, музыка? Што для вас натхненне і ці чакаеце вы яго, каб пачаць пісаць?*

— У маладосці я працаваў «з паперай» толькі ноччу. Гэтак атрымалася само сабой. Але пазней я шукаў і вынаходзіў розныя тлумачэнні на карысць «савінага» ладу жыцця. Да прыкладу, я лічыў, што ноччу чалавек больш завершаны сабой, чым раніцай, бо тады ў ім сабраная напоўніцу ўся энергія і падзейнасць прамінулага дня. Да таго ж ноч адслання чалавека ад усяго астатняга свету і пакідае яго сам насам. А творчасць — гэта перадусім адзінота...

Цяпер, і ўжо досыць даўно, я працую (творча) толькі у першай палове дня. Можна таму, што ў сталым узросце пражыты дзень не столькі дадае энергіі, колькі адымае яе і да ночы чалавек падыходзіць добра спустошаным.

Пішу я толькі «самапіскай» і выключна чорным атрамантам.

Кожны дзень у мяне пачынаецца з цыгарэтаў і кавы незалежна ад таго, займаюся я творчай працай ці не. Таму кава і цыгарэты для мяне хутчэй норма, чым «стымулятар». Разам з тым яны бяспрэчна выконваюць і пэўную стымуляцыйную функцыю.

Дарэчы, я ніколі не пішу, узяўшы чарку. Калі сьці спрабаваў занатоўваць свае алкагольныя трызненні, але досыць хутка зразумеў: нічога з тых маіх як бы «знаходак» ніякім чынам не тарнуецца з тым, што я раблю на ясны розум.

Я не шукаю і не чакаю «натхнення», але калі гэткі цуд здараецца, дык адчуваю яго нават фізіялагічна — мне «знутры» робіцца гарача. Хаця не ўпэўнены, што калі б у гэткі момант скарыстаўся «градуснікам», дык ён засведчыў бы рэальную падвышку тэмпературы.

«Дзеяслоў»: *Якія цяжкасці паўстаюць перад вамі падчас напісання твора? Якое значэнне вы надаеце слову, фразе, рытму твора? Ці звяртаецеся падчас пісання да даведачнай літаратуры, слоўнікаў, энцыклапедыяў?*

— Хаця большыня маіх тэкстаў звязаная з выяўленнем мысліўных інтэнцыяў і таму я, здавалася б, перадусім мусіў бы дбаць пра мысленне, як такое, але насамрэч я хутчэй заваблены самой мовай, а не тым, што імкнуся праз яе выяўляць.

Гэта прагучыць, напэўна, смешна, ды хай сабе: я страшэнна люблю нашу мову. Ёю можна пісаць ні пра што і ні аб чым — і ўсё роўна будзе файна. Апошнімі гадамі, калі паўставала сучаснае беларускае мысленне, зазначылася яшчэ адна вельмі адметная своеасаблівасць беларускай мовы. Выявілася, што ў ёй прытоеныя неверагодна багатыя магчымасці для адцягненага рэфлексавання. Гэтая мова была створаная для вялікай філасофіі, а яе змарнавалі на вершыкі...

Пры напісанні тэкстаў ніякай дадатковай літаратурай не карыстаюся. Больш за тое, нават калі падчас працы выдавочніцца патрэба нешта удакладніць ці пераправярыць, я лянуюся працягнуць руку да паліцы з энцыклапедыямі і слоўнікамі. З гэтага ў маіх тэкстах даволі прыкрых абмылак, бо і сярод рэдактараў хапае такіх самых лайдакоў, як Акудовіч.

«Дзеяслоў»: *Што/хто найбольш спрыяе ў рэалізацыі вашых літаратурных задумаў? Што/хто найбольш перашкаджае вам у гэтым? Ці ўплывае на вашу творчасць ацэнка сяброў, рэдактароў, чытачоў? Ці вяртаецца вы да напісаных твораў, каб перапісаць іх, перарабіць, удасканаліць?*

— Што мне спрыяе ў творчасці — дасюль не даўмеўся. А замінае (канцэптуальна) той прыкры факт, што ўвесь час даводзіцца думаць, дзе зарабіць хоць якую нішчымную капейчыну. І таму я раз параз мушу адкладваць рэалізацыю наспелых задумаў на нейкае гіпатэтычнае «потым», якое здараецца досыць рэдка. З іншага боку, каб я быў добра заможным чалавекам, дык можа і ўвогуле нічога б не пісаў, а напоўніцу бавіўся цудам жыцця... Хто яго ведае?..

Нічыя ацэнкі аніяк не ўплываюць на тое, што я раблю. Мне не складана пралічыць адмоўную рэакцыю блізкіх і дарагіх мне людзей на той ці іншы свой тэкст (або пэўную мясціну ў тэксце), аднак я з гэтага ніколі не рэпрэсую тое, што хоча напісацца. Ба чыце, мысленне — гэта перадусім інтэлектуальная мужнасць і, адпаведна, мысляр — не той, хто мае здольнасць мысліць, а той — хто не баіцца мысліць (мысліць часам бывае вельмі страшна)...

Я не перапрацоўваю свае тэксты, нават калі бачу, што і дзе можна было б зрабіць да лепшага. Але калі

перадрукоўваю іх для кнігі (ці якой анталогіі), дык здаецца, што сёе тое падчышчу, скарачу, але раблю гэта без асаблівай ахвоты.

«Дзеяслоў»: Ці задаволеныя вы сваімі творамі? Што ў вас не атрымалася ў творчасці? Чым вы найбольш ганарыцеся? Якія эпізоды сваёй біяграфіі вы хацелі б перажыць наноў? Наколькі ваша біяграфія паўплывала на творчасць і адбітая ў творчасці?

— Мая ацэнка ўласнай працы цалкам залежыць ад сітуацыйнага настрою. Бывае перачытаю нешта сваё і падумаю: дык, здаецца, ты зусім няблага, хлопец, пішаш (і тады пачынаю дакараць сябе, што пісаў і пішу мала). А ў іншы дзень пачытаю тое самае і зануджуся...

Калі я чым і ганаруся, дык гэта не сваімі тэкстамі, а тым, што браў чынны ўдзел у стварэнні некалькіх дыскурсаў, найперш: а) сучаснага беларускага мыслення; б) постмадэрна...

Перажываць наноў хоць што з былога не маю ніякага жадання. Чалавек і так жыве залішне доўга. Не хапала яшчэ і падвойваць гэтую цягамоціну.

Што да пытання пра звяз біяграфіі з творчасцю... Усе мы палоннікі сваіх біяграфій. Толькі ў творчасці адных падзеі біяграфіі выяўляюцца наўпрост, а ў творчасці другіх — ускосным чынам. Пэўна, сярод шматлікіх і самых розных падзей, што фармавалі мяне як літаратара, найбольш значная — вучоба ў Літаратурным інстытуце ў Маскве.

«Дзеяслоў»: Ці ведзяце вы дзённікі? Як ставіцеся да правіла: «Ні дня без радка»? Ці знаёмае вам па чуццё ляюты, ці змагаецеся вы з ім і як? Калі «не пішацца», што вы робіце, дзе/у чым шукаеце натхненне?

— Калісьці я вёў дзённік, аднак тое было даўно. Пасля замест дзённіка, як календара падзеяў, пачаў

занатоўваць падзеі свайго інтэлектуальнага жыцця, гэта значыць — розныя думкі. Аднак цяпер і такога амаль не раблю, бо нарэшце зразумеў адну вельмі простую рэч: сапраўды арыгінальныя думкі бываюць настолькі рэдка, што калі яны здараюцца — дык іх ужо ніяк не забудзеш.

Мяне ніколі асабліва не турбавала «пішацца» мне ці не. Калі пісалася — пісаў, калі не пісалася — проста жыў. І добра, што не пісалася даволі часта, бо інакш за бясконцай пісанінай пражыў бы жыццё без жыцця.

Пачуцця ляюты я не ведаю, але ў мяне іншая хвароба — паколькі мне заўсёды пісалася цяжка, дык я вельмі хутка незалюбіў пісаць. І таму, натуральна, выкручваюся ад гэтай катаргі як толькі магу. Калі вам на вочы патрапіць якісьці мой тэкст, дык ведайце — гэта ў мяне не атрымалася выкруціцца.

«Дзеяслоў»: *Як вы ставіцеся да інтэрнет літаратуры? Ці чытаеце Вы творы сваіх маладзейшых і старэйшых калегаў? Хто з творцаў вам найбольш блізкі — з беларускіх і сусветных аўтараў? Назавіце творы, якія вы любіце чытаць і перачытваць? Ці ёсць такія ў сучаснай беларускай літаратуры?*

— Пра літаратуру ў Інтэрнеце мне цяжка што кольвек сказаць, бо зазіраю туды гады ў рады. Да таго ж яна яшчэ толькі шукае свае, прыдатныя для дысплея, формы. Пачакаю пакуль знойдзе.

У мяне склалася «кампанія» з некалькіх дзесяткаў літаратараў і філосафаў, усе новыя тэксты якіх я імкнуся прачытаць. І не з прафесійнага абавязку, а з таго, што гэта надзвычай таленавітая «кампанія».

Пра «блізкіх» літаратараў пытанне не да мяне. Бо я цікаўлюся не «блізкімі», а тымі, чыя творчасць цвеліць і развярэжвае маю ўласную творчую

ініцыятыву. Тут перадусімі — Фрыдрых Ніцшэ. Ся род беларускіх літаратараў я першым вылучаю для сябе Янку Брыля. Я ў ціхім захапленні ад яго: і як ад чалавека, і як ад літаратара.

Прачытваць кнігі не люблю. Мне проста не цікава хоць што рабіць у «другі раз».

«Дзеяслоў»: Чаго, на вашу думку, не хапае цяпер беларускай літаратуры і што чакае яе ў будучыні? Што пажадалі б вы тым, хто робіць першыя крокі ў літаратуры?

— Сёння беларускай літаратуры не хапае толькі аднаго — чытача. Усё астатняе ў яе ёсць. А калі чагосьці і няма, дык значыць ёй, такой, якая яна ёсць, гэтага і не патрэбна.

Што чакае беларускую літаратуру ў будучыні? Ясная рэч, нічога добрага там яе не чакае. Зрэшты, як і ўсялякую іншую літаратуру. Лепшыя часы літаратуры ў прамінулым (пра гэта ўжо нават апыркла і самому гаварыць і ад другіх чуць). Але пакуль ёсць людзі, якім падабаецца пісаць тэксты, датуль будзе і літаратура. І ўжо іншая рэч — у якой ролі і ў якім значэнні яна будзе. Трохі ж знайшлося месца коням, хаця функцыянальна з іх аніякай карысці для тэхнакратычнай цывілізацыі. Можна што небудзь прыдумаюць і для літаратуры. Хаця б з удзячнасці за тое, што яна гэтую цывілізацыю і стварыла.

Маладым літаратарам я нічога жадаць не буду. Я іх проста пашкадую, бо ім выпала не самая ўдалая з магчымасцяў пражыць жыццё. Але паколькі кону пажадана давяраць, дык я параіў бы паставіцца з разуменнем да свайго наканавання. Бо кон рыхтуе кожнаму чалавеку толькі самае лепшае з усяго таго, што ў гэтага чалавека магло быць. І калі нічога лепшага за долю літаратара кон вам не знайшоў, значыць усё астатняе было

яшчэ горшым. Зразумела, сущышэнне тут слабое, але ўжо якое ёсць...

Зміцер План: *Ваша кніга «Мяне няма. Роздумы на руінах чалавека» ў свой час выклікала інтэлектуальны шок, але не дыспут. Ці не крыўдна?*

— Дыспута сапраўды не было. Рэч у тым, што тыя інтэлектуальныя колы, у якіх яна прагучала, тады яшчэ не былі гатовыя абмяркоўваць праблемы і канфлікты «метафізікі адсутнасці», а там, дзе нешта падобнае магло адбыцца, кніга не зрабілася вядомай. Праўда, апошнім часам да яе пачынаюць усё часцей звяртацца, але ўжо не як да інтэлектуальнай чытанкі, а як да праблемнага поля, якое патрабуе далейшага асэнсавання.

Алесь Козік: *У сваёй галоўнай філасофскай працы вы прыйшлі да высновы, што вас няма. Ці не маглі б вы папулярна патлумачыць, што гэта азначае — вас няма?*

— Калі б я мог гэта зрабіць, дык напісаў бы папулярную кнігу, а не дастаткова складаны для ўразумення трактат. Таму паспрабую адно акрэсліць хаця б асноўныя контуры праблемы. Пачнём з таго, што «Я» — гэта толькі граматычная катэгорыя. На самай справе нікага «Я» не існуе. Чалавек — гэта не «Я», а толькі месца, дзе ў нейкай адметнай псіхафізічнай канфігурацыі згрупаваліся самыя розныя праявы фізічнай, сацыяльнай і культурнай прасторы. Калі вы паспрабуеце прааналізаваць самога сябе, дык уласна вашага вы нічога там не знойдзеце. Вашае цела выштукаванае фабрыкай прыроды, вашыя думкі і спосаб паводзінаў сфармаваныя тым сацыякультурным асяроддзем, у якім вы выхоўваліся, вышыя жаданні прадыхаваныя агульнымі для чалавечага віда інстынктамі і спадчыннымі комплексамі. Вы ўпэўненыя, што

гэта вы самі прамаўляеце словы, а насамрэч гэта мова варушыць вашымі вуснамі і вы можаце ска заць адно тое, што яна вам дазволіць...

Цяпер аб тым самым, але трохі з іншага боку. Па сутнасці ў кожным з нас месціцца не адзін ча лавек, а цэлы натоўп. Сярод найболш заўважных у гэтым натоўпе сексуальны, сацыяльны, этыч ны, інтэлектуальны ды нацыяльны чалавек. Да рэчы, бальшыня нашых праблемаў і паходзіць з таго, што кожны з гэтых «людзей» мае ўласныя мэты і задачы, а мы ў сваім памкненні да нейка га агульнага «Я» рэпрэсуем іх ці запар адзін за ад ным, ці ўсе разам...

Але калі ў экзістэнцыйным сэнсе пра існаванне чалавека як нейкага, хай сабе і досыць умоўнага «Я» яшчэ можна казаць хай сабе і метафарычна, дык у анталогіі быцця я чалавеку няма адпаведнага мес ца. Гэта відавочна. Адсюль і «мяне няма».

Зміцер План: *Сваю другую кнігу вы назвалі «Раз бурцыць Парыж». Чаму менавіта Парыж, я ведаю, што былі і іншыя варыянты назвы?*

— Гэта не зусім так. Проста сябры ўгаворвалі мяне змяніць назву (і нават прапаноўвалі свае ва рыянты), бо гэтая, маўляў, адверне ад мяне, як ад тэарарыста, выдаўцоў і на бацькаўшчыне і ў замеж жы. Але я заўпарціўся, бо мы датуль не ўбачым сапраўднае значэнне саміх сябе і сваіх культур ных каштоўнасцяў, пакуль будзем знаходзіцца ў ценю Парыжа (сталіцы еўрапейскага культурна га канона), які запыніў над сабой сонца. Уласна, гэтая кніга пра тое, што калі мы жадаем здабыць сабе новую веду, дык найперш мусім вызваліцца з пад апекі рэпрэсіўных аўтарытэтаў што з Заха ду, што з Усходу.

Эльза Білетнікава: *Ці разрозніваеце вы для сябе пазіцыі філосафа і грамадзяніна?*

— Так. І радыкальна. Як грамадзянін я нічым не адрозніваюся ад кожнага іншага. Турбуюся за лёс краіны, удзельнічаю ў палітычных акцыях, маю свае палітычныя сімпатыі і антыпатыі. А вось як філосаф я цалкам апалітычны, бо ў дыскурсе метафізікі няма месца палітычнаму. Тут мяне вабіць і цікавіць Быццё як цэлае і найперш чым яно арганізоўваецца і трымаецца. Дарэчы, і чалавек мяне цікавіць адно праз сваю прысутнасць у Быцці, але ніяк не праз сваю прысутнасць у палітычных працэсах. Больш за тое, мяне проста такі бянтэжыць, што свет ця пер зрабіўся наскрозь палітызаваным і праз гэта народ ператварыўся ў электарат.

Вольга Караткевіч: *Сярод засвоеных вамі прафесій водаправодчык, экспедытар, токар, слесар, матарыст выпрабавальнік, інжынер па метале, вартаўнік, лодачнік, інструктар па турызме, выкладчык, функцыянер адміністрацар, перакладчык, рэдактар, літаратар... А ці не хацелі б вы набыць сабе яшчэ і прафесію прэзідэнта, каб пакіраваць краінай?*

— Ведаеце, я не тое што краінай, я брыгадай сантэхнікаў не змог бы кіраваць. Але калі паду маць пра гэта абсалютна гіпатэтычна, у фармаце віртуальнай гульні, дык я абраў бы сабе ў кіраванне не Беларусь, а Францыю. Для мяне гэта краіна інтэлектуалаў і па азначэнні свабодных людзей. З такой краінай і з такімі людзьмі можна было б і па працаваць.

Вольга Караткевіч: *А што вы робіце, калі мазгі стамляюцца? І ці стамляюцца яны ў вас увогуле?*

— У адрозненне ад акадэмічнага філосафа, які паводле сваёй прафесіі хоцькі нехоцькі, а змушаны думаць, каб пісаць планавыя працы, я ў гэтым сэнсе чалавек вольны і таму не прымушаю сябе мысліць —

я проста чакаю, калі мысленне само завітае да мяне ў госці. І калі нешта такое здараецца, дык тады я маю свята, а калі не здараецца — я проста займаюся чым небудзь іншым і чакаю...

Эльза Безбілетнікава: *Існуе такі выраз: «дафіласофствавайся». Што ён азначае для вас?*

—Здаецца, гэта якраз пра мяне. Я цяпер спрабую зразумець не тое, што ёсць, а тое, чаго няма: нішто, адсутнасць і да таго падобнае. І я ведаю, што тайніца вялікага анталагічнага Няма будзе вабіць мяне да маіх апошніх дзён.

Зміцер План: *Наколькі складана быць філосафам увозуле і ў Беларусі ў прыватнасці?*

—Калі ты свядома выбраў філасофію, як форму інтэлектуальнай працы, дык тады ад цябе самога і залежыць, якімі шляхамі рэалізоўваць свой выбар: простымі ці пакручастымі. А вось калі філасофія цябе выбрала, дык тут ужо няма месца апазіцыі «проста — складана». Тады ты апынаешся пакліканым здзяйсняць волю да мыслення і табе нічога не застаецца, як падпарадкоўвацца гэтай волі, не звяртаючы ўвагу на вонкавыя ўмовы.

Эльза Безбілетнікава: *Ці мае філосаф прывілей на веліч?*

—Хутчэй наадварот. Філосаф мацней чым хто яшчэ і разумее, і адчувае ўсёй сваёй сутвай мізэрнасць самога сябе. Таму што ён (зразумела, калі ён сапраўдны філосаф, а не ўсяго толькі прафесар філасофіі) увесьчас знаходзіцца ў праекцыі ўласнай сувымернасці з Быццём як цэлым. Тут які хочаш амбітнік знікае ў нішто.